

**LA SONORITAT EN ELS GRUPS  
CONSONÀNTICS POLONESOS**

**La coordinació entre les articulacions  
glotal i supraglotal en els grups simples iniciats per  
consonants fricatives**

Tesi Doctoral presentada per  
**Dorota T. Szmidt Sierykow**

com a requeriment per l'obtenció del títol de  
**Doctor en Lingüística**  
Programa de Doctorat: Lingüística i Comunicació  
Bienni 1999-2001

Director: Joan Castellví Vives

Departament de Lingüística General  
Facultat de Filologia  
Universitat de Barcelona

**2005**

# 1. Introducció: la sonoritat en la llengua polonesa

En aquest capítol presentem breument les dades fonètiques i fonològiques relacionades directament amb el tema del nostre treball: els sistemes consonàntic i vocàlic de la llengua polonesa, els grups consonàntics i la distribució de la sonoritat.

## 1.1 Els sistemes consonàntic i vocàlic.

A continuació es reproduueix la presentació dels sistemes consonàntic i vocàlic de la llengua polonesa (Jassem 2003, veieu Taules 1.1. i 1.2.).

TAULA 1.1. *El sistema consonàntic de la llengua polonesa.*

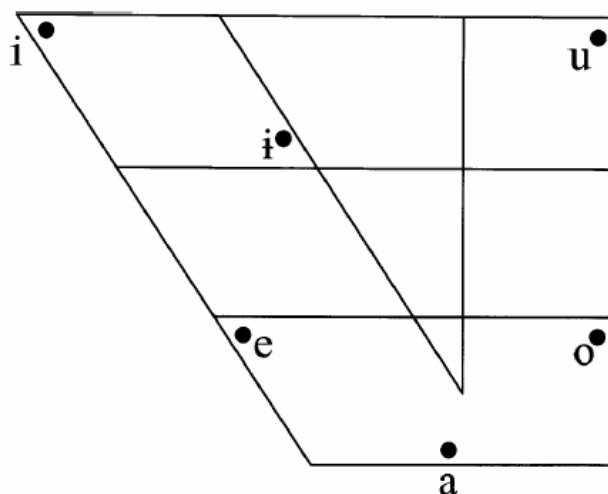
	Labial	Labiodental	(Post)dental	Alveolar	Alveolo-palatal	Palatal	Velar
Plosive	p b		t d			c ɟ	k g
Fricative		f v	s z	ʃ ʒ	ç ʒ		x
Affricate			ʦ ʣ	ʧ ʤ	tʃ dʒ		
Nasal	m		n		ɲ		ŋ
Lateral			l				
Flap/Trill				r			
	Front			Back			
Approximant	j (ǰ)			w (w̥)			

Pel que fa a les fricatives i africades alveolars, els símbols utilitzats en el present treball divergeixen dels de Jassem<sup>1</sup> i segueixen els de Ladefoged (2001) per tal de reflectir el caràcter retroflex d'aquestes consonants. Utilitzarem [ʎ, ʝ] en comptes de [ʒ, ʒ] i [tʃʎ, dʃʝ] en comptes de [tʃʒ, dʃʒ]. Aquesta distinció es revela necessària a l'hora de contrastar les fricatives i les africades alveolars poloneses amb sons pròxims pel que fa al punt d'articulació en d'altres llengües. Aquests sons, per la falta de retroflexió, s'assemblen més a les consonants palatals poloneses [j, ɟ] i [tʃj, dʃɟ] (per exemple [ʒ, ʒ] i [tʃʒ, dʃʒ] catalanes)<sup>2</sup>. Aquest fet va ser posat de manifest en Castellví, Szmidt, Mejnartowicz (2003). La transcripció de les alveolars retroflexes poloneses, suggerida ja per Ladefoged (2001), també va ser adoptada recentment en Zygis & Hamann (2003).

Pel que fa al sistema vocàlic, el polonès disposa de sis al·lòfons principals: [i, ɨ, u, e, a, o] (veieu Taula 1.2.)

TAULA 1.2. *El sistema vocàlic de la llengua polonesa.*

Vowels



---

<sup>1</sup> L'ús dels símbols utilitzats per Jassem és general entre els fonetistes polonesos (p.ex: Dukiewicz 1995, Wiśniewski 1998, Ostaszewska & Tambor 2000).

<sup>2</sup> És una distinció molt útil en la didàctica de la fonètica polonesa als catalanoparlants, per exemple.

## 1.2 Els grups consonàntics.

El nombre, la llargada i la freqüència dels grups consonàntics en la llengua polonesa supera els de la resta de les llengües eslaves i de les altres llengües europees (Sawicka, 1995: 171). El nombre de les possibles combinacions és inversament proporcional al grau de la seva complexitat en la mateixa posició dins la paraula (llevat en la posició medial on el nombre de grups de 3 consonants supera al de 2 consonants). En Bargiełówna (1950) es presenta la llista més completa d'aquests grups en la llengua polonesa (veieu Taula 1.3).

TAULA 1.3. Grups consonàntics en la llengua polonesa.

grups	posició inicial	posició medial	posició final	exemple
2 consonants	237	534	100	[♣r] szron <i>gebre</i>
3 consonants	165	754	26	[fsk] wskazać <i>indicar</i>
4 consonants	15	134	12	[pst♣-] pstrzyć się <i>ser multicolor</i>
5 consonants	-	6	1	[-zvzgl-] bezwzględny <i>adj.sense miraments</i>

En tots els grups, les consonants fricatives són les més actives, és a dir estan a l'inici de la majoria de grups de tots els tipus, poden ser més nombroses en un mateix grup i més freqüentment es fan de context immediat l'una a l'altra.

Pel que fa a la relació del grup consonàntic amb la síl·laba, en polonès els grups consonàntics existeixen independentment de la divisió sil·làbica que es revela prou arbitrària (Sawicka 1995: 170).

### 1.3 La distribució de la sonoritat.

Segons les descripcions tradicionals, (Wierzchowska, 1980, Sawicka, 1995), una de les característiques dels grups consonàntics en la llengua polonesa és la seva concordança en el tret de sonoritat. Dins el mateix grup, les consonants són o bé totes sonores (1), o bé totes sordes (2), independentment del lloc que ocupen dins la paraula.

- (1) a. [gd]y      *quan*                      b.    rze[|]b]a      *escultura*  
      [zg|]yt      *grinyol*                      o[dv]aga      *coratge*
- (2) a. [pt]ak      *ocell*                      b.    pa[♣t□♣]a      *boca d'animal*  
      [p♣t□♣]oła      *abella*                      gwia[stk]      *a estrelleta*

Aquestes observacions fonètiques són igualment vàlides per als préstecs estrangers:

- (3) fu[db]ol *futbol*, ane[gd]ota *anècdota*.

Els fets fonamentals en relació a les assimilacions de sonoritat en la llengua polonesa van ser descrits en termes fonètics per autors com Benni (1959), Wierzchowska (1967), i les primeres formulacions generativistes van ser presentades per Laskowski (1975). Els treballs més recents van aportar l'anàlisi d'aquest fenomen des de la Fonologia Autosegmental (Gussmann 1992, Bethin 1992, Lombardi 1991) i Lèxica (Rubach 1996).

#### 1.3.1 Les assimilacions de sonoritat.

La llengua polonesa presenta quatre tipus de processos d'assimilació de sonoritat: l'ensordiment de les consonants en la posició final absoluta de paraula, les assimilacions progressiva i regressiva de les obstruents a l'interior de paraula i les assimilacions que tenen lloc a la frontera entre

paraules. A continuació presentem breument les característiques pròpies d'aquests quatre tipus.

### L'ensordiment final.

A l'ensordiment final se sotmeten les obstruents i els grups d'obstruents que es troben en la posició final absolut. Podem il·lustrar aquest procés amb els exemples següents:

- (4) wa[d]a    *defecte*                      wa[t]    *gen. pl.*  
      ró[zg]a    *vara*                        ró[sk]    *gen. pl.*

Les consonants sonants no se sotmeten a aquest tipus de procés quan estan en la posició final precedides d'una altra sonant (a), però sí, poden ensordir-se precedides d'una obstruent sorda (b):

- (5) a. do[m]    *casa,*                      da[r]        *obsequi,*            da[w]    *ell ha donat*  
      se[jm]    *parlament*            poka[rm]    *aliment*            da[rw]    *estripava (3p pass.)*  
      b. wia[tr8]    *vent*                      przynió[sw8]    *portar cap aquí (3p. pass., masc.)*

### Les assimilacions a l'interior de paraula.

Dins d'aquest tipus d'assimilacions distingim les assimilacions regressives i les assimilacions progressives.

#### - regressives

La tendència a mantenir la uniformitat sonora dels grups de les obstruents s'observa en el procés d'assimilació regressiva dins la paraula on l'obstruent agafa la qualitat sonora de l'obstruent que la segueix immediatament:

- (6) a        de[x]    *alè*                                      [tx]u                      *gen. sg.*  
          ry[b]a    *peix*                                      ry[pk]                      *a dim.*  
          choro[b]a    *malaltia*                                      choró[psk]                      *o augm.*

- b. li[t<sup>♣</sup>]yć *comptar*                      li[d<sup>♣</sup> | b]                      *a número*  
ko[<sup>♣</sup>]iǰ *segar*                              ko[<sup>♣</sup>]b]                      *a la sega*

Segons les descripcions tradicionals de Wierzchowska (1980) o Sawicka (1995) (no en les de Rubach, 1996, 1997), de la mateixa manera que en el cas de l'ensordiment final, també aquí observem un comportament particular de les consonants sonants: quan es troben entre dues obstruents no bloquegen el procés d'ensordiment, sinó al contrari, se li sotmeten:

- (7) mę[dr]ek                      *saberut*  
mę[tr<sup>♣</sup>k]ować                      *fer-se el savi*

No passa el mateix quan les consonants sonants precedides d'una vocal quan es troben entre vocal i obstruent sorda. En aquest cas no se sotmeten a l'ensordiment:

- (8) wi[lk]a                      *llop (gen. sing.)*  
wie[r<sup>♣</sup>]a                      *poema (gen. sing.)*  
re[<sup>♣</sup>js]u                      *travessia (gen. sing.)*

### - progressives

A part de les assimilacions regressives, a l'interior de paraula en la llengua polonesa es dona també l'assimilació progressiva. Té caràcter restringit ja que afecta únicament les fricatives alveolar /r/ i labiodental /v/ quan van darrere una obstruent sorda:

- (9) a. /r/ (alterna amb /r/: g[r]a *joc* ~ g[<sup>♣</sup>]e (*loc. sg.*)  
k [r]a    *llenca de glaç* ~ k[<sup>♣</sup>]e                      *loc. sg.*  
wia[tr] *vent*                      ~ wie[t<sup>♣</sup>]ny *ventós*

- b. /v/  
mar[xev]ek *pastanagues (gen. pl.)*    mar[xf]i *pastanaga (gen.pl.)*  
li[stev]ek *llistons (dim. gen. pl.)*    li[stf]a *llistó*

(l'ensordiment de /v/ no es produeix en el dialecte de Poznań i és l'únic cas que se surt de la norma de la concordança en el tret de sonoritat dels grups d'obstruents en la llengua polonesa).

Pel que fa al comportament de les consonants sonants, com en el cas de les assimilacions regressives, aquí tampoc no impedeixen que es produeixi l'assimilació, sinó que se sotmeten a l'ensordiment:

(10) [krev]ny *parent*            [krɛf]i      *sang (gen. sg.)*

### **Les assimilacions a través de la frontera entre paraules.**

En aquest tipus de procés, sempre regressiu, hem de distingir dues classes d'assimilacions: les que es produeixen en tots els dialectes del polonès i les que presenten diferenciació regional.

En tot el territori de Polònia es realitza l'assimilació de sonoritat a través de la frontera entre paraules on la primera paraula acaba amb una obstruent i la següent comença amb una obstruent:

(11) pokła[d]y *les bordes*            pokła[t st]atku *borda del vaixell*  
warzy[v]a *verdures*            warzy[f sp]poro *moltes verdures*  
szła[k]u *ruta (gen.sg.)*            szła[g b]ojowy *ruta de guerra*

i també quan les sonants estan al final de la paraula formant part d'un grup *obstruent + sonant*. En aquests casos, la sonant no frena els processos d'assimilació de sonoritat entre l'obstruent que la precedeix i la de l'inici de la paraula següent:

(12)      ba[ɫ]ɫ] *conte*                      ba[ɫ] d]uńska *conte danés*  
wiał[trɛ] *vent*                        wiał[dr v]ieje *vent bufa*  
ka[dr] *escena*                        ka[trɛ f]ilmu *escena d'un film*



En canvi, les assimilacions que es produeixen a les fronteres on la segona paraula comença per una sonant (vocal o consonant) tenen caràcter regional. Aquí tenim dos estàndards:

- **standard de Varsòvia** (on les obstruents finals de la primera paraula poden ser només sordes, conforme a la regla de l'ensordiment final de paraula, i no se sotmeten a l'assimilació de sonoritat amb la sonant següent):

(13)	gró[p]	<i>tomba</i>	gró[p m]atki	<i>tumba de la mare</i>
	wido[k]	<i>paisatge</i>	wido[k mg]ty	<i>vista d'una boira</i>
	brat[t]	<i>germà</i>	bra[t o]jca	<i>germà del pare</i>

- **standard de Cracòvia i Poznan** (on les obstruents finals de la primera paraula poden ser només sonores ja que se sotmeten a l'assimilació amb la sonant següent):

(14)	gró[p]	<i>tumba</i>	gró[b m]matki	<i>tumba de la mare</i>
	wido[k]	<i>paisatge</i>	wido[g mg]ty	<i>paisatge de boira</i>
	bra[t]	<i>germà</i>	bra[d o]jca	<i>germà del pare</i>

Pel que fa a les fronteres entre les preposicions i les paraules que les segueixen, no tenen cap efecte de cara a les assimilacions de sonoritat, ja que, des del punt de vista prosòdic, les preposicions són clítics que formen la mateixa unitat prosòdica amb la paraula següent com si fossin prefixos. Obeiran, doncs (i en tots els dialectes), a les regles d'assimilació de sonoritat que actuen dins la paraula; seran sonores en els casos com:

(15) od Ewy [d e] *de Eva*

i sordes en els casos com:

(16) od Pawła [t p] *de Paweł*

En algunes descripcions fonètiques (Rubach 1996, 1997), el polonès es presenta com una llengua on les sonants són transparents a les assimilacions de sonoritat; es a dir, en els grups consonàntics complexos, una sonant situada entre dues obstruents, conserva la seva sonoritat malgrat que aquesta es propagui des d'una obstruent a l'altra, fent un salt, d'alguna manera, per sobre de la sonant (com en [|ubra] – [|upr]: ensordiment davant la sonant final com si aquesta no hi fos, [krevn̩]-[krfi]: assimilació progressiva com si la velar i la labiodental fossin adjacents). Com ja s'ha assenyalat en la presentació, basant-se en aquests fets, Rubach (1996) analitza la transparència de les sonants poloneses i ho fa des de la Fonologia Lèxica i des de la Teoria d'Optimitat transformada en la Teoria d'Optimitat Derivacional (Rubach 1997, 2003, 2004).

Contràriament a aquestes descripcions, en la seva anàlisi acústica de la sonoritat de les sonants en els grups consonàntics en la llengua polonesa, acompanyada d'un estudi estadístic, en Castellví & Szmidt (2002) i en Castellví (2003) es constata que, d'una banda els casos d'elisió i d'ensordiment són dues vegades més freqüents que la persistència de la sonoritat en les sonants i, d'altra banda, que les sonants no poden ser considerades com una única classe pel que fa al comportament sonor, ja que la freqüència de l'aparició d'elisions, ensordiments i persistència de la sonoritat no és igual en les nasals que en les líquides o els glides. Es posa, doncs, de manifest la necessitat d'uns estudis acústics detallats de sonoritat que serveixin de base per a les solucions fonològiques.